

Małgorzata Leszka

PATRIARCHA AKACJUSZ
WOBEC UZURPACJI BAZYLISKOSA 475–476 ROKU

Działalność soboru w Chalcedonie zwołanego przez cesarza Marcjana dla zapewnienia jedności religijnej w państwie i uśmierzenia sporów dogmatycznych nie przyniosła oczekiwanych rezultatów. W dwadzieścia lat po tym wydarzeniu czołowe patriarchaty Wschodu – Aleksandria, Antiochia i Jerozolima – nadal pozostawały pod przemożnym wpływem monofizytów. Konflikty religijne powodowały niepokoje w państwie i przysparzały trudności cesarzom. Rozpalały je nie tylko problemy natury dogmatycznej, ale i osobiste ambicje wielu duchownych. Wśród monofizytów czołowe miejsce w tym okresie zajmowali biskupi Antiochii Piotr Folusznik (470, 485–489)¹ i Aleksandrii Tymoteusz Kot (457–460, 475–477)². Nawet stolica cesarstwa, Konstantynopol, choć oficjalnie ortodoksyjna i uznawana za drugą po Rzymie³, nie

¹ Daty sprawowania urzędów biskupich podajemy według V. Grumel, *La chronologie*, Paris 1958.

² Kariera obu duchownych zaczęła się w okresie poprzedzającym spisek Bazyliskosa. Za życia cesarza Marcjana Tymoteusz Kot zwalczał ortodoksyjnego patriarchę Aleksandrii Proteriusza (451–457), którego jedynie wsparcie monarchy utrzymywało przy władzy. W 457 r., po jego śmierci, Tymoteusz objął urząd biskupa Aleksandrii, ale został z niego usunięty po bezowocnych próbach porozumienia pomiędzy nim a ortodoksami. Zastąpił go wówczas Tymoteusz Salofakial (460–475, 477–482). Podobnie Piotr Folusznik starał się o biskupstwo Antiochii, w czym pomagał mu magister militum per Orientem Zenon – późniejszy cesarz. Przy jego czynnym wsparciu, pod nieobecność legalnego biskupa Martyriusza (459–470), udało mu się przejąć ten urząd w 470 r. Został jednak z niego usunięty. Na temat tych wydarzeń patrz: G. Downey, *A History of Antioch in Syria from Seleucus to Arab Conquest*, New Jersey 1961, s. 486–487; R. Y. Ebied, R. L. Wickham, *A Collection of Unpublished Syriac Letters of Timothy Aelurus*, „The Journal of Theological Studies” 1970, vol. 21, s. 326–327; W. H. C. Friend, *The Rise of Monophysite Movement*, Cambridge 1972, s. 160–163; P. T. R. Gray, *The Defense of Chalcedon in the East (451–553)*, Leiden 1979, s. 20–22; S. Runciman, *Teokracja bizantyjska*, Warszawa 1982, s. 43–44.

³ Decyzja ta zapadła na soborze w Chalcedonie w 451 r. (kan. 28), który potwierdził wcześniejsze decyzje soboru w Konstantynopolu z 381 r. (kan. 3), uznające Konstantynopol za miasto cesarskie dysponujące przywilejami równymi staremu Rzymowi. Zasadę tę przeniósł Chalcedon i na sprawy kościelne przyznając ponadto biskupowi stolicy prawo konsekrowania biskupów Azji, Tracji i Pontu. O tej sprawie piszą: A. P. Lebediew, *Duchowienstwo driewniej wsielenskoj cerkwi (ot wriemien apostołskich do IX wieku)*, Istoriceskije oczerki, Moskwa 1905, s. 224; M. Salamon, *Rozwój idei Rzymu – Konstantynopola od IV do pierwszej połowy VI wieku*, Katowice 1975, s. 97, 118; F. Dvornik, *Bizancjum a prymat Rzymu*, Warszawa 1985, s. 32–42.

była wolna od herezji monofizyckiej, która dawała o sobie znać począwszy od schizmy nestoriańskiej.

W takich właśnie okolicznościach zastała państwo i czynniki kościelne uzurpacja Bazylikosa. Nie jest celem naszego artykułu omawianie militarnych aspektów tego wydarzenia, niemniej konieczna jest jego choćby pobieżna prezentacja dla zrozumienia zagadnień, którymi się zajmujemy.

W styczniu 475 r. doszło do spisku pałacowego przeciw cesarzowi Zenonowi, którego głównym motorem była ambitna wdowa po Leonie I – Weryna⁴. Pociągnęła ona za sobą swego brata, Bazylikosa, jak dotąd niezbyt fortunnego wodza i polityka⁵. Do zmywy wciągnięto również wysokiej rangi wojskowych Illusa i jego brata Trokundusa, z pochodzenia Izauryjczyków⁶, krewnego Weryny – Armatusa, będącego magistrum militum per Thraciae⁷, oraz gockiego wodza Teodoryka Strabona⁸. Weryna wykorzystwała niechęć, jaką czuli obywatele do cesarza Izauryjczyka⁹, jak również to, że był to początek jego panowania.

Plan spiskowców był prosty. Należało upewnić władcę w przekonaniu, że jego życie jest zagrożone i zasugerować mu szybkie opuszczenie niebezpiecznej stolicy. Rolę życzliwej informatorki odegrała Weryna, która poinformowała Zenona o grożącym mu niebezpieczeństwie i nakłoniła do szybkiego wyjaz-

⁴ Rolę Weryny jako inicjatorki spisku potwierdzają: Malalas, *Chronographia*, Bonnae 1831, s. 377; *Marcellini V.C. comitis Chronicon, Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi* (dalej MGH, AA), t. XI, s. 91; patrz też E. W. Brooks, *The Emperor Zeno and the Isaurians*, „The English Historical Review” 1893, vol. VIII, s. 216; J. B. Bury, *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian*, vol. 1, London 1923, s. 390; J. Kulakowski, *Istorija Wizantii*, vol. 1, London 1973, s. 398.

⁵ Przykładem tego może być nieudana wyprawa przeciw Wandalom, która zakończyła się całkowitą klęską Bazylikosa. Podobno o przebaczenie dla niego prosiła Leona I Weryna (Procopius, *De bello Vandulico*, I, 6, Bonnae 1833, dalej cyt. BV). Na temat Bazylikosa jako spiskowca patrz też: *Anonymi Valesiani pars Posterior. Chronica Theodoriana* (dalej *Anonymi Valesiani*), 9, 41, [w:] *Ammianus Marcellinus, with an English Translation by J. C. Rolfe*, vol. III, London 1958; Evagrius Scholasticus, *Historia Ecclesiastica* (dalej cyt. HE), III, 3, *Patrologiae Cursus Completus... Series graeca*, t. 86 (dalej cyt. PG); Theodor Lector, *Ecclesiastica Historia* (dalej EH), I, 28, PG 86; *Marcellini V.C. comitis*, s. 91; *Chronicon Pseudo-Dionysianum, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Scriptores Syri* (dalej CSCO, Scrip. Syri), t. 66, Louvain 1949, s. 170; *Chronica Jesu Stilita*, [w:] N. Pigulewska, *Miesopotamija na rubieży V–VI ww*, Moskwa 1940, s. 132.

⁶ Bury, *op. cit.*, s. 391; Kulakowski, *op. cit.*, s. 398.

⁷ Kulakowski, *op. cit.*, s. 398–399.

⁸ E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, t. 1, *De l'État Romain à l'État Byzantin (284–476)*, Paris 1959, s. 363; A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire*, vol. 1, Oxford 1964, s. 225; Kulakowski, *op. cit.*, s. 398.

⁹ Cesarz Leon I mając problemy z rozrastającą się partią germańską znalazł dla niej przeciwwagę w Izauryjczykach. Sam Zenon był również Izauryjczykiem, a przed ślubem z cesarską córką, Ariadną, nosił imię Tarasikodiss. Wpływy nowego ugrupowania rosły, a zła sława spadała głównie na Zenona, którego winiono za wszelkie zdzierstwa i ekscesy Izauryjczyków.

du¹⁰. Zenon opuścił Konstantynopol zabierając ze sobą rodzinę oraz pieniądze i udał się w góry Izaurii¹¹.

Droga do władzy stała przed spiskowcami otworem. Weryna miała już kandydata na nowego cesarza w osobie Patrikiosa, magistra lub ex magistra officiorum, który, jak większość jej współczesnych twierdziła, był także jej kochankiem¹². Jednak plany Weryny poszły w niwecz za sprawą Bazyliskosa, który odsunął siostrę i jej wybrańca od władzy¹³, sam ogłaszając się cesarzem¹⁴.

Pojawienie się nowego władcy natychmiast zrodziło nadzieje wśród odsuniętych dotychczas od władzy kręgów monofizyckich. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że przez cały początkowy okres uzurpacji patriarcha Konstantynopola Akacjusz (471–489) nie zajął wobec niej wyraźnego stanowiska. Trudno powiedzieć, czy brał on udział w koronacji nowego cesarza czy też nie, brak jest bowiem takiej informacji w źródłach¹⁵. Jedno jest pewne, że zmiana panującego nie mogła pozostać bez echa na dworze patriarchy, zwłaszcza że wydarzenia te rozgrywały się w samej stolicy bądź w jej pobliżu.

W międzyczasie do Konstantynopola przybyła delegacja aleksandryjska z prośbą o przywrócenie na stolicę biskupią Aleksandrii monofizyckiego patriarchy Tymoteusza Kota¹⁶. Propozycja ta mogła okazać się dla Bazyliskosa nęcąca, panowanie bowiem poprzednich cesarzy wykazało, jak silne są stronnictwa monofizyckie w tym rejonie. W otoczeniu władcy znaleźli się ludzie sprzyjający poglądom monofizyckim. Należeli do nich żona Bazyliskosa, Zenonida¹⁷, a także magister officiorum Teoktyst¹⁸.

¹⁰ Brooks, *op. cit.*, s. 216; Downey, *op. cit.*, s. 488.

¹¹ Ucieczka ta miała miejsce 9 I 475 r. Na jej temat patrz: Anonymi Valesiani, 9, 41; Malalas, s. 377–378; Marcellini V.C. comitis, s. 91; Procopius, BV, I, 7; Theodor Lector, EH, I, 28; Victor Tonnennensis, *Chronicon*, MGH, AA, t. XI, s. 189.

¹² Candidus Isaurus, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, t. IV, Paris 1885, s. 136. Por. Brooks, *op. cit.*, s. 217; Jones, *op. cit.*, s. 225.

¹³ Patrikios zginął zamordowany, zaś Weryna szukała schronienia przed bratem w murach kościoła. Nie darowała Bazyliskosowi tego posunięcia i spiskowała przeciw niemu wysyłając pieniądze na wojsko Zenonowi.

¹⁴ Współrządcą Bazyliskosa został jego syn Marek wyniesiony do godności Cezara, zaś żona Zenonida otrzymała tytuł Augusty. Na temat koronacji Bazyliskosa patrz: *Chronicon Paschale*, vol. I, Bonnae 1832, s. 600; Evagrius Scholasticus, HE, III, 3; Malalas, s. 378; Marcellini V.C. comitis, s. 91; Theodor Lector, EH, I, 29; Theodoros Anagnostes, *Kirchengeschichte*, Berlin 1971, s. 112; Theophanes, *Chronographia AM 5967*, Lipsiae 1883.

¹⁵ F. Winkelmann, *Zur Rolle der Patriarchen von Konstantinopel bei den Kaiserwechseln in frühbyzantinischer Zeit*, „Klio” 1978, T. 60, s. 471.

¹⁶ Evagrius Scholasticus, HE, III, 3; Theodor Lector, EH, I, 31; Zacharias Rhetor, *Historia Ecclesiastica* (dalej HE), V, 1, CSCO, Scrip. Syri III, t. 5, Lovanii 1924.

¹⁷ Theodor Lector, EH, I, 29; Theodoros Anagnostes, s. 112; Frend, *op. cit.*, s. 169–170.

¹⁸ Zacharias Rhetor, HE, V, 1.

Tak więc Bazyliskos zdecydował się na przywrócenie biskupom monofizyckim ich dotychczasowych siedzib¹⁹. Tymoteusz Kot w swym triumfalnym powrocie z wygnania do Aleksandrii przybył po drodze do Konstantynopola, aby osobiście spotkać się z cesarzem²⁰. Tutaj jednak zetknął się z niechętną postawą patriarchy Akacjusza, który nie otworzył przed nim kościołów stolicy²¹ i wyraźnie nie życzył sobie kontaktu z monofizytą. Czym tłumaczyć można takie postępowanie Akacjusza? Wydaje nam się, iż patriarcha liczył się niewątpliwie z nastrojami ortodoksyjnej części ludności miasta nieprzyjaznej Tymoteuszowi. Nie spotykając się z nim oficjalnie, nie musiał również w sposób wyraźny określić swej postawy wobec niego, co mogło okazać się kłopotliwe.

Wpływy Tymoteusza Kota na dworze okazały się bardzo silne. Z jego inspiracji Bazyliskos wydał encyklikę, która ustanowić miała nowy porządek religijny w cesarstwie. Była ona właściwie listem okólnym, który cesarz w imieniu swoim i swego syna skierował na ręce patriarchy Aleksandrii²². Pismo, choć w treści ogólne, wskazywało kierunek, jaki podjęty zostanie przez nowego władcę w jego dalszej polityce religijnej. Zaakcentowano w nim prawidłowość nicejskiej formuły wiary z 325 r., a także soboru w Konstantynopolu i synodu efeskiego²³. Zdecydowanie potępiono poglądy Nestoriusza i jego zwolenników. Doktrynalne nauki Chalcedonu „w zakresie formuły wiary czy wykładu symbolu, czy jego tłumaczenia, czy nauczania, czy dyskusji, a zmierzające do wprowadzenia pewnych innowacji w przedmiocie wspomnianego świętego symbolu trzystu osiemnastu świętych Ojców”²⁴ zostały wyklęte, podobnie jak tak zwany list Leona²⁵. Biskupi i kapłani, którzy nie złożyli swych podpisów pod okólnikiem cesarskim, mieli być pozbawieni urzędów, a mnisi i świeccy wygnani i pozbawieni majątku²⁶. Podpisy pod encykliką Bazyliskosa złożyli przede wszystkim monofizyci na czele z Tymo-

¹⁹ Evagrius Scholasticus, HE, III, 4; Theodoros Anagnostes, s. 113; Theophanes, AM 5967; Downey, *op. cit.*, s. 488; Frend, *op. cit.*, s. 170.

²⁰ Evagrius Scholasticus, *loc. cit.*

²¹ Świętą radość z przybycia biskupa manifestowali głównie monofizyci. Na jego spotkanie wyszedł także Bazyliskos (A. Fliche, V. Martin, *Histoire de l'Eglise*, t. IV, Paris 1937, s. 285).

²² Evagrius Scholasticus, HE, III, 4; Zacharias Rhetor, HE, V, 2; Gray, *op. cit.*, s. 25.

²³ Na podstawie zachowanych źródeł trudno ustalić, czy chodzi tu o wydarzenia z 431 czy 449 r.

²⁴ Evagrius Scholasticus, HE, III, 4 (korzystamy z polskiego tłumaczenia dokonane przez S. Kazikowskiego – Ewagriusz Scholastyk, *Historia Kościoła*, Warszawa 1990, s. 108).

²⁵ Chodzi tu o Tomos papieża Leona dający wyjaśnienie natur Chrystusa. Na ten temat patrz: S. Włodarski, *Siedem soborów ekumenicznych*, Warszawa 1969, s. 116–118; J. Danielou, H. I. Marrou, *Historia Kościoła*, t. 1, *Od początków do roku 600*, Warszawa 1986, s. 262–263.

²⁶ Evagrius Scholasticus, HE, III, 4; Zacharias Rhetor, HE, V, 2.

teuszem Kotem i Piotrem Fulusznikiem, który obok tego pierwszego również znalazł się w stolicy. Łącznie potwierdziło swą zgodę na posunięcie cesarskie około 500 wschodnich biskupów. Akacjusz, mimo iż nakłaniany osobiście przez Tymoteusza, swego podpisu pod encykliką nie złożył²⁷.

Widać więc, że pismo Bazyliskosa spotkało się, zgodnie z jego oczekiwaniami, z aprobatą większości wschodnich biskupów. Triumfujący Tymoteusz po wyjeździe z Konstantynopola udał się do Efezu. Tam stanął na czele synodu, który przywrócił biskupowi tego miasta prawo do autonomii, utracone uprzednio na mocy potępionych obecnie decyzji soboru w Chalcedonie²⁸. Następnie zaś skierował się do Aleksandrii, gdzie oczekiwali na niego wierni²⁹.

Jak zareagował na posunięcie cesarza i jego religijnych zwolenników patriarcha Akacjusz? Zastanawiać może gwałtowność, z jaką odpowiedział na rezultaty encykliki i decyzje synodu efeskiego. Patriarcha uznał Bazyliskosa za heretyka³⁰. Podburzył ludność stolicy przeciw nowemu władcy³¹. Całe miasto ogarnięte zostało rozruchami. Niemalą rolę odegrali w tym także mnisi³². Wypadki poszły tak daleko, że lud zagroził podpaleniem miasta³³. Patriarcha Akacjusz w swym proteście przeciw Bazyliskosowi wykorzystał kartę atutową, jaką był uznawany już za zycia za świętego Daniel Stylita. Zszedł on ze swej kolumny i wraz z ludem i patriarchą Akacjuszem wystąpił przeciw Bazyliskosowi³⁴. Pozycja cesarza została poważnie zagrożona. Zakazał on senatorom kontaktowania się z Akacjuszem i opuścił miasto, gdzie jego los był niepewny³⁵.

Co leżało u podłoża tych wszystkich wydarzeń? Wspomnieliśmy już, że w początkowej fazie rządów Bazyliskosa nie dochodziło między nim a patriarchą Konstantynopola do widocznych tarć. Należy przypuszczać, że obie strony zachowywały się wobec siebie z rezerwą. Czy Bazyliskos mógł spodziewać się

²⁷ J. Jarry, *Hérésies et factions dans l'Empire Byzantin du IVe au VIIe siècle*, Caire 1968, s. 246; Gray, *op. cit.*, s. 26.

²⁸ Na tronie biskupim w Efezie zasiadł monofizyta Paweł. Na temat synodu piszą: Evagrius Scholasticus, HE, III, 6; Zacharias Rhetor, HE, V, 3.

²⁹ Powrót Tymoteusza do Aleksandrii oznaczał klęskę dla jego przeciwnika, ortodoksy – Tymoteusza Salofakiala, który opuścił miasto wyjeżdżając do klasztoru w Kanopos.

³⁰ Evagrius Scholasticus, HE, III, 7.

³¹ Wydaje się, iż Akacjusz nie miał z tym większych problemów, gdyż oprócz względów natury religijnej niechęć mieszkańców budzić mogła także polityka fiskalna Bazyliskosa (R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, vol. II, Liverpool 1983, s. 416).

³² Evagrius Scholasticus, HE, III, 7; Theodor Lector, EH, I, 33; Theodoros Anagnostes, s. 113; Theophanes, AM 5968.

³³ Theodor Lector, *loc. cit.*

³⁴ *Ibidem*, I, 32–33; Theodoros Anagnostes, s. 113–114; Theophanes, AM 5968; Zacharias Rhetor, HE, V, 5. O uzurpacji Bazyliskosa i udziale św. Daniela w jej zwalczaniu patrz: *Vita S. Danielis Stylitae*, „Analecta Bollandiana” 1913, vol. 32, s. 186–200.

³⁵ Theodoros Anagnostes, s. 114.

takiej reakcji Akacjusza na wydaną przez siebie encyklikę i to co z niej wyniknęło? W naszym mniemaniu raczej nie. Jeśli przyjrzymy się bliżej karierze politycznej Akacjusza przed objęciem przez niego stanowiska biskupa stolicy, to stwierdzimy, iż początkowo nie należał on do zwolenników poglądów ortodoksyjnych. Jeszcze jako kapłan aleksandryjski pozostawał bowiem na usługach Tymoteusza Kota i wspierał go w walce przeciw ówczesnemu patriarsze Konstantynopola Gennadiuszowi (458–471), przebywając w tym celu w stolicy. Jego pozycja musiała być silna skoro w 471 r. po śmierci Gennadiusza, został jego następcą³⁶. Należało się więc po nim spodziewać pewnej dozy przychylności wobec poglądów monofizyckich. Dlaczego więc tak gwałtownie wystąpił przeciw Bazyliskosowi? Odpowiedzi – naszym zdaniem – udzielić będzie można po przyjrzeniu się konsekwencjom, jakie wywołała encyklika cesarska i postępowanie Tymoteusza Kota.

Otóż synod w Efezie zebrany pod przewodnictwem Tymoteusza, a wspomagany przez pismo Bazyliskosa, podważył uzyskane przez patriarchę stolicy na soborze chalcedońskim prawo do konsekrowania biskupów egzarchatu Azji, a więc godził w jego uprawnienia administracyjne³⁷. Trudno było się z tym Akacjuszowi pogodzić biorąc pod uwagę fakt, że zaledwie niecałe dwadzieścia lat wstecz pozycja biskupa Konstantynopola urosła do takiego znaczenia, że zaczął on uczestniczyć w koronacji samego cesarza³⁸. Poza tym należało spodziewać się, że monofizyci pozyskawszy sobie Bazyliskosa dążyć będą do usunięcia ze stolców biskupich swoich przeciwników, zaś najwygodniej by im było mieć swego reprezentanta na patriarchalnym tronie w Konstantynopolu. Jeśli więc Akacjusz chciał utrzymać swój urząd, ze wszystkimi należącymi do niego uprawnieniami, musiał stanowczo zareagować. Zachowania stolicy i postawy patriarchy Akacjusza Byzyliskos nie potrafił przewidzieć. Wydana przez niego encyklika stała się pożywką dla wydarzeń, które rozwinęły się dalej nie po jego myśli. Próby naprawienia zaistniałych szkód przez wydanie tak zwanej antyencykliki nie zdołały rozwiązać problemów³⁹. Zakazano formułowania nowego wyznania wiary. Wykłęto Nes-

³⁶ Uważa się, że kariera ta była raczej zasługą cesarza Leona i jego zięcia Zenona niż duchownych stolicy (Blockley, *op. cit.*, s. 474). O pozycji, jaką udało mu się uzyskać, świadczy fakt, że uczestniczył w koronacji Leona II, choć jego rola ograniczyła się do odmówienia modlitwy (Constantini Porphyrogeniti, *De caerimoniis aulae byzantinae*, I, 94, Bonnae 1829; F. E. Brightman, *Byzantine Imperial Coronations*, „The Journal of Theological Studies” 1901, vol. II, s. 369).

³⁷ G. Every, *Byzantine Patriarchate 451–1204*, London 1947, s. 50; Gray, *op. cit.*, s. 26.

³⁸ Po raz pierwszy patriarcha Konstantynopola wziął udział w koronacji cesarskiej w V w., wkrótce po soborze w Chalcedonie. Kościelny obrzęd koronacyjny, choć znajdował się w cieniu koronacji typu wojskowego, wskazywał na rosnący autorytet patriarchy. Na temat koronacji patrz: G. Ostrogorski, *Ewolucja bizantijskiego obrzędu koronowania*, [w:] *Wizantja, Jużnyje Słowianie I Driewnaja Rus. Zapadnaja Ewropa: Isskustwo i kultura*, Moskwa 1973, s. 33–34.

³⁹ Evagrius Scholasticus, HE, III, 7; Zacharias Rhetor, HE, V, 5.

toriusza i Eutychesa. Zwrócono patriarsze Akacjuszowi jego poprzednie uprawnienia. A mimo to stolica była dla Bazyliskosa stracona. Jeśli z tymi faktami połączymy: 1) zdradę wodzów Illusa i Trokundusa, których wysłał Bazyliskos przeciw Zenonowi⁴⁰; 2) przejście Armatusa na stronę wroga⁴¹, 3) pomoc zaofiarowaną Zenonowi przez gockiego wodza Teodoryka Strabona⁴²; zrozumiemy, że los usurpatora był przesądzony. W sierpniu 476 r. Konstantynopol zajęły wojska Zenona.

Patriarcha Akacjusz okazał się dla powracającego cesarza wyjątkowo godnym uwagi sojusznikiem. Bazyliskos bez przyjaciół, pozbawiony władzy szukał wraz z żoną i synami azylu w Kościele⁴³. Zenon przyrzekł mu, że nie zostanie przelana ich krew. Bazyliskosa wraz z rodziną wywieziono do Kapadocji, gdzie prawdopodobnie zamknięci w opuszczonej cysternie zginęli z głodu i pragnienia⁴⁴.

Powrót Zenona na tron oznaczał zerwanie z religijną polityką Bazyliskosa. Przede wszystkim należało uporządkować sprawy wschodnich patriarchatów i ich biskupów. Jeszcze w drodze do Konstantynopola Zenon wysłał do Antiochii oddziały dowodzone przez Trokundusa, aby złożyły z urzędu Piotra Fulusznika⁴⁵. Temu jednak udało się zbiec dzięki przyjaciołom i schronić w klasztorze św. Teodora w Helenopontus⁴⁶. Tymoteusza Kota pozostawiono na biskupstwie licząc, że sam czas, z uwagi na podeszły wiek biskupa, załatwi sprawę. Chciano uniknąć rozruchów, które wyniknąć mogły podczas narzucania Aleksandryjczykom nowego patriarchy⁴⁷.

Akacjusz triumfował. Jego pozycja w państwie i u boku cesarza Zenona wzmocniła się. Stał się nie tylko obrońcą zagrożonej ortodoksji, ale także człowiekiem, któremu sam cesarz zawdzięczał w dużej mierze swój powrót na tron. Władzę Akacjusza musieli uznać także i ci biskupi, którzy za Bazyliskosa wyszli spod jego jurysdykcji. Dlatego też na ręce patriarchy Konstantynopola płynęły ich wiernopoddańcze akty mające przekonać Akacjusza o woli

⁴⁰ Theophanes, *AM* 5969.

⁴¹ Malalas, s. 379; Procopius, *BV*, I, 7; Theophanes, *loc. cit.*

⁴² Anonymi Valesiani, 9, 42.

⁴³ *Ibidem*, 9, 43; Evagrius Scholasticus, *HE*, III, 8; Malalas, s. 380; Procopius, *BV*, I, 7; Theodor Lector, *EH*, I, 34; Theodoros Anagnostes, s. 114; Theophanes, *AM* 5969.

⁴⁴ Na temat okoliczności śmierci Bazyliskosa piszą podając różne wersje: Anonymi Valesiani, *loc. cit.*; *Chronicon Paschale*, s. 602; *Chronicon Pseudo-Dionysianum*, s. 170; Evagrius Scholasticus, *loc. cit.*; *Marcellini V.C. comitis*, s. 91; Theophanes, *loc. cit.*

⁴⁵ Skierowanie oddziałów wojskowych do miasta wskazywało, iż Zenon przewidywał trudności w usunięciu monofizyckiego biskupa.

⁴⁶ Downey, *op. cit.*, s. 489.

⁴⁷ Tymoteusz zmarł w 477 r. Aleksandryjczycy wybrali na jego następcę Piotra Mongosa, ale nie zyskał on aprobaty Zenona.

współpracy z nim⁴⁸. Dowodem zaufania, jakim Zenon darzył Akacjusza, było powierzenie mu zadania wysunięcia kandydatów na niektóre stolice biskupie, z których cesarz usunął swych przeciwników⁴⁹.

Jeśli spróbujemy podsumować rolę, jaką odegrał patriarcha Akacjusz w wydarzeniach związanych z uzurpacją Bazyliskosa, nasuwają nam się następujące wnioski. W dużej mierze przyczynił się on do odzyskania władzy przez Zenona, ale jego postępowanie nie wynikało naszym zdaniem z pobudek religijnych. Polityka religijna Bazyliskosa była patriarsze raczej obojętna, a w każdym razie nie był on zagorzałym wrogiem monofizytów; przeciż to on był twórcą *Henotikonu*, czyli pisma dogmatycznego, które oznaczać miało kompromis między monofizytami i ortodoksami⁵⁰. Przeciwko Bazyliskosowi wystąpił dopiero wtedy, gdy zostały uszczuplone uprawnienia jurysdykcyjne biskupa Konstantynopola, co podważało pozycję, którą osiągnęli dla patriarchatu stolicy jego poprzednicy Anatoliusz i Gennadiusz. Nieudolne postępowanie Bazyliskosa w kwestiach religijnych w zetknięciu z aspiracjami patriarchy skończyło się przegraną cesarza.

Małgorzata Leszka

PATRIARCH ACACIUS ABOUT THE USURPATION OF BASILISCUS
(475-476)

This article analyses the attitude of patriarch of Constantinople, Acacius, towards the usurpation of Basiliscus (475-476). Basiliscus took the power over in result of the palace plot initiated by empress Verina, Leo I's widow. At the first stage of Basiliscus' reign the patriarch took the expectant attitude toward the new ruler. The change of Basiliscus' religious policy expressed by favouring monophysites, by ordering such monophysitic bishops like Timothy the Cat and Peter the Fuller back from exile, by publication of encyclical disapproving the assignations of the oecumenical council in Chalcedon which Acacius didn't want to sign, resulted in provoked the aggravation of attitude between the emperor and the patriarch. The assignation at the council in Ephesus on which Timothy the Cat led to deprivation of Constantinople patriarch out of his rights in relation to the exarchate of Asia were the turning - point. Acacius indignat at the reduction of the his rights went into unhesitating actions. He promoted riots among inhabitants of the capital and monks against the emperor, he brought St. Daniel the Stylite and that, together with disloyalty of Basiliscus' collaborators caused his fall even so that he called off his earlier instructions connected with religious problems. Acacius, whom Zeno owed his return to the throne to great extent, gained a strong position keeping close to the emperor.

⁴⁸ Evagrius Scholasticus, HE, III, 9.

⁴⁹ Akcja ta została podjęta w Antiochii po usunięciu Piotra Folusznika w związku z zaistniałymi problemami co do wyboru jego następcy (Downey, *op. cit.*, s. 489-490).

⁵⁰ Evagrius Scholasticus, HE, III, 13-14.